

Witold Pilecki

VAPAAEHTOISENA AUSCHWITZIIN

Vastarintaliikkeen
soluttautujan
uskomaton tarina

Minerva

Vapaaehtoisena Auschwitziin

Witold Pilecki

VAPAAEHTOISENA
AUSCHWITZIIN

Vastarintaliikkeen soluttautujan
uskomaton tarina

Englannin kielestä kääntänyt
Maikki Soro

minerva
MINERVA KUSTANNUS
HELSINKI

www.minervakustannus.fi

Englanninkielinen alkuperäisteos

Captain Witold Pilecki: The Auschwitz Volunteer: Beyond Bravery

Copyrights © 2012 Jaroslaw Garlinski and Aquila Polonica (U.S.) Ltd.

Finnish translation was based on the English edition, which was translated
by Jarek Garlinski and published by Aquila Polonica (U.S.) Ltd.

Published by arrangement with Aquila Polonica (U.S.) Ltd.

Suomenkielinen laitos

© Minerva Kustannus, Helsinki

Minerva Kustannus on osa Werner Söderström osakeyhtiötä

Ulkoasu Taittopalvelu Yliveto Oy

Suomennos Maikki Soro

ISBN 978-952-375-108-8

Painettu EU:ssa

Pelasin Auschwitzissa vaarallista peliä. Tai oikeastaan se on väärin sanottu; tosiasiassa olin jo kauan sitten ylittänyt sen rajan, mitä tavallisessa elämässä pidettäisiin vaarallisena.

– Ratsumestari Witold Pilecki

SISÄLLYS

Johdanto: Norman Davies	9
Esipuhe: Puolan pöärabbi Michael Schudrich	12
Englanninkielisen käännöksen tekijän alkusanat	15
Englanninkielisen painoksen kustantajan alkusanat	18
Historiallista taustaa.....	23
<i>Ratsumestari Witold Pilecki: raportti, tehtävä, henkilökuva</i>	23
<i>Ratsumestari Pileckin saatekirje</i> <i>kenraalimajuri Tadeusz Pelczyńskiille</i>	36
<i>Ratsumestari Witold Pileckin vuoden 1945</i> <i>raportti Auschwitzista</i>	37
 Viitteet.....	 289

Liitteet

1. Saksan-, puolan- ja englanninkielisten termien ja lyhenteiden hakemisto	296
2. Pileckin mainitsemat saksankieliset tehtävät ja sotilasarvot ...	302
3. Luettelo henkilöistä ja paikoista, joihin Pilecki viittaa joko koodinumerolla tai kirjaimella	304
4. Keskeisten tapahtumien aikajärjestys Pileckin vuoden 1945 raportissa.....	312
5. Kartat.....	321

JOHDANTO

Toisen maailmansodan tapahtumiin Euroopassa näyttää liittyvän loputon määrä harhakäsityksiä; jokainen meistä, perehtyneinkin asiantuntija, voi aina oppia lisää ja tarkentaa tietojaan. Yksi yleinen väärinkäsitys koskee toisen maailmansodan moraalisia puitteita; monet länsimaalaiset kuvittelevat, että sodanaikaisessa Euroopassa oli ainoastaan yksi pahantekijä, Adolf Hitlerin kolmas valtakunta, jota vastaan taisteli vapautta, lakia ja järjestystä puolustava demokraattisten valtioiden liitto. Suurin sotaan osallistuneista valtioista, Josef Stalinin johtama Neuvostoliitto, on kuitenkin tietyistä eroista huolimatta laskettava sotarikosten ja joukkomurhien osalta samaan kategoriaan Saksan kanssa. Stalinin sotaretki alkoi syyskuussa 1939 Hitlerin rikoskumppanina ja jatkui sotarikosten viitoittamalla tiellä sen jälkeen, kun Saksa oli hyökännyt Neuvostoliittoon kesäkuussa 1941. Kaikki Saksan ja Neuvostoliiton välissä sijaitsevat maat tunsivat Puolan tavoin molempien naapureidensa ruoskan selässään, ja todellinen vapaus evättiin niiltä myös sodan jälkeen. Kuten ratsumes-tari Pileckikin hyvin ymmärsi, ainoa moraalisesti perusteltu kanta oli vastustaa yhtä lailla sekä natsismia että stalinismia.

Toinen yleinen harhaluulo liittyy keskitysleirien hirmutöihin. Monet länsimaiden asukkaat uskovat edelleen, että keskitysleirit olivat vain natsien keksintöä, eivätkä tunne sitä olennaista eroa, joka on toisaalta Dachau ja Majdanekin kaltaisten keskitysleirien ja toisaalta

pelkästään murhaamiseen tarkoitettujen tuhoamisleirien kuten Treblinkan välillä. Monikaan ei tiedä, että neuvostoliittolaisilla ”Auschwitzin vapauttajilla” oli oma mittava keskitysleiriverkostonsa; akronyymi GULAG tarkoittaa kuitenkin Venäjän ”keskitysleirien keskushallintoa”. Kaikki tiedot viittaavat siihen, että Neuvostoliiton sortokoneisto tuhosi enemmän ihmisiä kuin saksalaisten vastaava toiminta.

Pilecki kirjoitti kolmannen Auschwitzia koskevan raporttinsa vuonna 1945, kun hänen taistelunsa Saksan tyranniaa oli päättynyt ja taistelu Neuvostoliiton tyranniaa vastaan alkamassa. Tämä on karvas muistutus siitä kaksinkertaisesta uhasta, joka varjosti Eurooppaa 1900-luvun puolivälissä.

Witold Pileckin todellinen suuruus selvisi minulle vasta perehtyessäni Varsovan vuoden 1944 kansannousuun. Pilecki pidätteli lähes yksinään Saksan panssareita kahden viikon ajan yhdellä Varsovan pääkaduista; sen jälkeen hän sukelsi maan alle ja jatkoi taistelua peitenimellä ”Roman”, kunnes kapinalliset joutuivat antautumaan kaksi kuukautta myöhemmin. Vasta tässä vaiheessa käsitin, että kyseessä oli sama urhea mies, joka oli neljä vuotta aiemmin antautunut tietten tahtoen SS:n vangiksi soluttautuakseen Auschwitziin. Kun hänen onnistui paeta leiriltä vuonna 1943, hän kirjoitti ensimmäisen version Auschwitz-raportistaan, ensimmäisenä useista yrityksistään kertoa muulle maailmalle, mitä itäisessä Euroopassa todellisuudessa tapahtui. Pilecki oli puolalainen upseeri ja katolilainen, joka piti taistelua maansa sortajia vastaan isänmaallisena ja kristillisenä velvollisuutenaan. Kaikista liittoutuneiden sankareista, jotka ansaitsevat tulla muistetuiksi ja juhlituiksi, Pilecki on yksi merkittävimmistä.

Hänen huima uransa ei kuitenkaan päättynyt rauhan tuloon. Hän kuoli oikeusmurhan uhrina Stalinin etuja ajavan Puolan kommunistihallinnon käsissä, joka kohteli kaikkia ei-kommunistisia vastarintataistelijoita petteureina ja natsien kätyreinä. Pileckin nimi muistuttaa niiden miljoonien ihmisten traagisesta kohtalosta, jotka lännessä on unohdettu. Vasta kun ymmärrämme, millaisia kauhuja hän joutui

kokemaan, saamme käsityksen siitä, millaista Euroopassa todellisuudessa oli toisen maailmansodan aikana.

Oxford, Iso-Britannia
Helmikuu 2012

Norman Davies

ESIPUHE

Toisen maailmansodan aikana, kun maailma oli ennennäkemättömän pimeyden vallassa, nousi esiin sankarillisia miehiä ja naisia, jotka ryhtyivät toimimaan pahaa vastaan ihmisen hengen korkeimpiin voimavaroihin turvaten. Monet joutuivat tahtomattaan fyysisesti, emotionaalisesti ja moraalisesti haastaviin tilanteisiin mutta eivät lannistuneet niiden edessä. Toiset, huomattavasti pienempi joukko, uhmasivat tietien tahtoen vaaroja taistellakseen pahaa vastaan.

Tästä pienemmästä, ainutlaatuisesta sankarijoukosta nousee esiin Puolan ratsuväen ratsumestari Witold Pilecki, joka lähti vapaaehtoisena Auschwitziin peitetettävään, joka merkitsi lähes varmaa itsemurhaa.

Pilecki on loistava esimerkki sankaruudesta, joka ylittää uskonnon, rodun ja ajan asettamat rajat. Silti hänen tarinaansa, yhtä liittoutuneiden dramaattisimmista operaatioista toisessa maailmansodassa, ei tunneta länessä käytännössä ollenkaan.

Miksi Pilecki ei ole saanut enempää huomiota? Tähän on yksinkertainen selitys: Puolan sodan jälkeinen kommunistihallinto esti hänen tarinaansa pääsemästä julkisuuteen – koska Pileckin urhoollisuus ei päättynyt hänen lähes kolme vuotta kestäneeseen tehtäväänsä Auschwitzissa.

Keskitysleiriltä paettuaan Pilecki työskenteli Puolan Kotiarmeijan tiedustelijana, osallistui Varsovan kansannousuun vuonna 1944

ja joutui saksalaisten sotavangiksi. Sodan loppuajan hän vietti saksalaisten sotavankileirissä. Vuonna 1945 hän ilmoittautui vapaaehtoiseksi toiseen peitetehtävään: hän palasi Puolaan, jossa vallitsi sodan loputtua kaoottinen tilanne kommunistien ottaessa ohjat käsiinsä, ja keräsi salaa tietoja Puolan maanpaossa olevalle hallitukselle.

Tästä tuli valitettavasti hänen viimeinen tehtävänsä. Puolan kommunistihallinto vangitsi Pileckin länsimaiden vakoojana, kidutti häntä ja teloitti hänet 47-vuotiaana vuonna 1948.

Länsimaissa on nyt ensimmäistä kertaa tilaisuus tutustua tähän poikkeukselliseen mieheen hänen omien sanojensa välityksellä. Hän uhraisi oman henkensä organisoidakseen vastarinta-armeijan Auschwitzin sanoinkuvaamatonta pahuutta vastaan ja kertoakseen maailmalle tämän nykyisin niin pahamaineisen kuolemanleirin hirvittävästä todellisuudesta. Jos Pileckin varhaisista varoituksista olisi otettu vaarin, ne olisivat voineet muuttaa historian kulkua.

Pileckin silminnäköjäkertomus käsittää Auschwitzin ensimmäiset vuodet syyskuusta 1940, jolloin saksalaiset olivat juuri avanneet leirin, huhtikuuhun 1943, jolloin Pilecki pääsi pakenemaan. Hänen raporttinsa tarjoaa ensikäden tietoa Auschwitzin vähemmän tunnetuista puolista – esimerkiksi sen alkuperäisestä käytöstä Puolan poliittisten vankien keskitysleirinä, sotavangeiksi otettujen puna-armeijan sotilaiden tuhoamisesta sekä natsi-Saksan juutalaisia koskevan ”loppuratkaisun” ensimmäisistä viitteistä ja toteutuksesta, johon ryhdyttiin täydellä teholla vuonna 1942.

Pileckin kokemukset ja huomiot tarjoavat näkökulman, joka täydentää kokonaiskuvaamme Auschwitzista. Tämä kirja on ehdottoman tärkeä lähdeos kaikille holokaustista kiinnostuneille. Se on myös, ehkä kirjoittajan tarkoittamatta, muotokuva vastuuntuntoisesta miehestä sellaisten kauhujen keskellä, joita on mahdotonta edes kuvitella. Pileckin tarkoituksena on keskittyä tiukasti tosiasioihin, ja hän aloittaa raporttinsa seuraavilla sanoilla:

Minun pitäisi siis kirjoittaa pelkät faktat, näin ystäväni toivoivat.

He sanoivat: ”Mitä tiukemmin pitäydyt pelkkiin tosiasioihin etkä kommentoi niitä mitenkään, sitä enemmän raportillasi on arvoa.”

No yritetään... mutta ei kukaan ole tehty kivistä, tai edes puusta. Joskus sitä paitsi tuntui, että kivikin olisi särkynyt, niin hiki-set olivat oltavat.

Kun Jumala loi ihmisen, Hän suunnitteli, että me kaikki voisimme olla jotain senkaltaista kuin ratsumestari Witold Pilecki, siunattu olkoon hänen muistonsa. Innoittakoon Witold Pileckin elämä meitä jokaista tekemään yhden ylimääräisen hyvän teon, minkälaisen tahansa, jokaisena elämämme päivänä.

Varsova, Puola

Joulukuu 2011

Michael Schudrich

Puolan pöörabbii

ENGLANNINKIELISEN KÄÄNNÖKSEN TEKIJÄN ALKUSANAT

Englanninkielinen käännös perustuu ratsumestari Witold Pileckin vuonna 1945 kirjoittaman raportin alkuperäiskäsikirjoitukseen, jota säilytetään Puolan vastarintaliikkeen tutkimussäätiön (Polish Underground Movement Study Trust) arkistossa Lontoossa.

Kyseiinen raportti oli itse asiassa kolmas ja kattavin Pileckin Auschwitzia koskevista selonteista. Kesäkuussa 1943, kun Pilecki oli juuri paennut keskitysleiriltä ja asui Serafińskin perheen luona Nowy Wiśniczissä, hän kirjoitti alustavan, yhdentoista ja puolen sivun mittaisen raporttinsa. Muutamaa kuukautta myöhemmin, syksyllä 1943, hän laati Varsovassa laajemman version nimeltä *Raport W*, ja kolmannen raportin hän kirjoitti kesällä 1945 Italiassa, missä hän palveli Ison-Britannian sotilasjohdon alaisessa Puolan II armeijakunnassa. Tämä raportti kirjoitettiin ensisijaisesti sotilaallisiin tarkoituksiin, kuten Pilecki toteaa saatekirjeessään kenraali Pelczyńskille.

Pilecki korvasi *Raport W:ssä* ja vuoden 1945 raportissa kautta linjan, mutta kesäkuun 1943 raportissa vain paikoitellen, useimpien mainitsemiensa henkilöiden – sekä vankitovereiden että muiden – nimet numeroilla ja joskus kirjaimilla, samoin monet paikannimet. Tämä tapahtui turvallisuussyistä, kyseisten ihmisten ja heidän perheidensä henkilöllisyyden salaamiseksi, ja oli hyödyksi vielä senkin jälkeen, kun sota päättyi vuonna 1945. Pileckin omia koodiavaimia

kesäkuun 1943 ja vuoden 1945 raportteihin ei ole löydetty, mutta vuoden 1945 koodi ja useimpien raportissa mainittujen ihmisten henkilöllisyys on onnistuttu selvittämään useiden tutkijoiden huolellisen selvitystyön ansiosta; heihin kuuluvat myös edesmennyt isäni Jozef Garlinski ja Adam Cyra Auschwitz-Birkenauin museosta.

Keväällä 1991, joitakin vuosia sen jälkeen, kun alustava salapoliisiyö oli suoritettu, Varsovan arkistoista löytyi koodiavain, jonka avulla selvisivät lähes kaikki (200 235:stä) *Raport W:ssä* mainituista nimistä. Se palautettiin Pileckin pojalle Andrzejille muiden paperien ohella, jotka hänen isältään oli takavarikoitu vangitsemisen yhteydessä vuonna 1947. Tämän koodiavaimen numerot eivät kuitenkaan vastaa vuoden 1945 raportin numeroita. Esimerkiksi eversti Władysław Surmacki on vuoden 1945 raportissa numero 1, *Raport W:ssä* sen sijaan numero 8; eversti Juliusz Gilewicz on vuoden 1945 raportissa numero 121 mutta *Raport W:ssä* numero 72.

Pileckin kolmen raportin välillä on muutamia muitakin epäjohdonmukaisuuksia, joista useimmat olen maininnut tämän kirjan viitteissä. Olen tukeutunut Adam Cyran kullannarvoiseen kirjaan *Ochotnik do Auschwitz. Witold Pilecki (1901–1948)*. (Oswiecim: Chrzescijanskie Stowarzyszenie Rodzin Owiecimskich, 2000), joka on ajantasaisin raporttien nimistöä koskeva lähde-teos, ja merkinnyt tunnistetut nimet tekstissä hakasulkeisiin.

Päätin säilyttää käännöksessä Pileckin jossain määrin töksähtelevän tyylin, jossa monet sanat ja fraasit ovat suluissa tai lainausmerkeissä. Yritin olla mahdollisimman uskollinen alkuperäiselle tekstille ja säilyttää Pileckin puhekieliset ilmaukset ja epäjohdonmukaisuuden pitäen mielessä, että raportti kirjoitettiin melko kovalla kiireellä. Parissa kohdassa olen kuitenkin poikennut Pileckin jaottelusta ja aloittanut uuden kappaleen tai jakson, kun asiayhteys on selkeästi muuttunut.

Joissakin kohdissa on selvää, että Pileckin muisti on tehnyt teposet, ja silloin olen ottanut vapauden huomauttaa tästä viitteessä.

Vuonna 1940 Puolan maanalainen vastarintaliike halusi tietää, mitä vastikään avatussa Auschwitzin keskitysleirissä tapahtui. Värikkö Witold Pilecki ilmoittautui vapaaehtoiseksi hengenvaaralliseen tehtävään.

Tyynen päättäväisesti Pilecki hankkiutui saksalaisten pidättämäksi voidakseen raportoida leirin tapahtumista ja rakentaa vastarintaliikettä vankien keskuudessa. Hänestä tuli Auschwitzin vanki numero 4859.

Leiristä salakuljetetut Pileckin raportit kuuluvat varhaisimpiin silminnäkijäkuvauksiin, joita Auschwitzista liittoutuneille kantautui. Hän kertoo yksityiskohtaisesti leirin päivittäisen elämän kauheuksista, sotavankien teloituksista, kaasukammioiden rakentamisesta ja leiriin tuotujen juutalaisten joukkomurhasta.

Pilecki suoritti kaameaa tehtäväänsä kolme vuotta karsien nälkää, tauteja ja brutaalia kohtelua, kunnes pakeni leiriltä vuonna 1943.

Vuonna 1945 Pilecki kirjoitti laajan selonteon kaikesta siitä, mitä oli Auschwitzissa joutunut todistamaan. Puolan kommunistihallinto painoi Pileckin urotyön pimentoon kymmeniksi vuosiksi. Maailma sai hänen raporttinsa luettavakseen vasta 2012, kun se julkaistiin ensimmäisen kerran englanniksi.

Witold Pilecki (1901–1948) oli Puolan tasavallan raskasarmeijan upseeri. Saksan miehitettyä Puolaa vuonna 1939 Pileckistä tuli yksi Puolan maanalaisen armeijan perustajista. Hänen Auschwitzista lähettämänsä raportit auttoivat Puolan pakolaishallitusta vakuuttamaan liittoutuneet siitä, että käynnissä on kansanmurha. Puolalaiset kommunistit teloittivat länsivakoojana pitämänsä Pileckin vuonna 1948 rangaistuksena Puolan pakolaishallitukselle työskentelemisestä.